

УДК 371.134:355.231

Сергій СЕРДЮК,

Адміністрація Державної прикордонної служби України, м. Київ

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДНО- ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Автором зроблено аналіз результатів експериментального етапу дослідження формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. Звертається увага на порівняння результатів у контрольній й експериментальній групах окремо за кожним критерієм, а також за їх сукупністю. Аналіз результатів експериментального дослідження свідчить про ефективність розроблених і впроваджених в освітній процес НАДПСУ педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки та підтверджує гіпотезу дослідження емпіричним шляхом. Автор доходить висновку, що запропоновані ним педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки є ефективними і дозволяють оптимізувати зазначений процес.

Ключові слова: експериментальне дослідження, майбутні офіцери-прикордонники, сформованість професійної надійності, критерії, педагогічні умови.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У процесі теоретичного аналізу досліджень та проведеного нами констатувального

© Сердюк С.

етапу експерименту було виявлено, що традиційно організований процес фахової підготовки курсантів не забезпечує повною мірою можливості для формування їх професійної надійності.

Головна мета формувального етапу дослідження полягала у перевірці достовірності висунутої гіпотези щодо ефективності запропонованих педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки: спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; проведення моніторингу сформованості професійної надійності на основі створення інституту позаштатних інспекторів з доброчесності; застосування активних методів для формування професійної надійності курсантів у процесі фахової підготовки; підготовка науково-педагогічного складу до формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питанням формування професійної надійності фахівців різних галузей присвячено низку праць сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців (Л. Балабанової, А. Берга, В. Бодрова, А. Губинського, Ю. Добромиського, В. Корнещук, В. Небиліцина, А. Піскоппеля та ін.). Особливо важливим для нашого дослідження є врахування досвіду вирішення проблеми формування професійної надійності військовослужбовців та правоохоронців, зокрема: щодо впливу професійної надійності на рівень бойової підготовки військовослужбовців (В. Сідаш [1]), формування професійної надійності авіаційних фахівців (Г. Лещенко [2]), працівників органів внутрішніх справ (Є. Гаркавцев [3], Д. Малеев [4]), формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників як педагогічної умови їх деонтологічної підготовки (В. Гащук [5]) тощо. Різні аспекти проведених педагогічних досліджень у військових формуваннях знайшли своє відображення у працях А. Галімова [6], О. Діденка [7], Д. Іщенко [8], В. Мірошніченко [9], О. Ставицького [10], О. Торічного [11] та ін. Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у зазначених вище та інших наукових працях, мають велику цінність

для вирішення завдань нашого дослідження. Але у дослідженнях, які проводились, в прямій постановці не здійснювався аналіз результатів експериментальних досліджень формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Метою статті є аналіз результатів експериментального дослідження формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для підтвердження дієвості педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки запроваджувалися різноманітні діагностичні методики, які дозволяли виявити результативність застосування розроблених педагогічних умов, коректувати методику їх подальшої реалізації. Ефективність дослідної роботи відстежувалася за основними завданнями, які ставилися на кожному етапі експериментального дослідження. Для перевірки ефективності здебільшого використовувалися ті ж методи, що на попередньому (констатувальному) етапі. Відбувалася експертна оцінка та спостереження з боку начальників навчальних курсів, курсових офіцерів та науково-педагогічного складу кафедр.

Метод експертних оцінок є важливим методом дослідження, який ґрунтується на припущенні, що кожний інтегральний об'єкт можна подати як комплексний кількісний показник, тобто як суму добутків складових об'єкта та відповідних йому коефіцієнтів вагомості. Коефіцієнти вагомості відображають вплив кожної складової об'єкта на комплексний кількісний показник. При цьому загальна сума коефіцієнтів, за правилом нормування, дорівнює одиниці. Кількісне значення коефіцієнтів вагомості визначала спеціально підібрана група експертів. Тому, у випадку, коли інтегральним об'єктом є рівень сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників, його можна визначити як комплексний кількісний показник:

$$K_{\text{еф}} = K_{\text{в1}} \cdot K_{\text{когн}} + K_{\text{в2}} \cdot K_{\text{мк}} + K_{\text{в3}} \cdot K_{\text{дк}}, \quad (1)$$

де $N_{\text{еф}}$ – загальний рівень; $K_{\text{в1, в2, в3}}$ – коефіцієнти вагомості кожного критерію.

При цьому

$$K_{v1} + K_{v2} + K_{v3} = 1. \quad (2)$$

У результаті проведеного анкетування серед 12 експертів, з числа найбільш досвідчених представників науково-педагогічного складу та начальників курсів, які оцінювали кожного курсанта експериментальної та контрольної груп за кожним показником із трьох критеріїв, виявлено однакові значення коефіцієнтів вагомості оцінки рівня сформованості професійної надійності майбутнього офіцера-прикордонника. Їх значення прийнято:

$$K_{v1} = K_{v2} = K_{v3} = 0,33. \quad (3)$$

На основі зазначених критеріїв і представлених у табл. 1 характеристик показників було визначено три рівні сформованості професійної надійності майбутнього офіцера-прикордонника.

Таблиця 1

Характеристика оцінок кожного показника

Оцінка, в балах	Характеристика показника
3	Показник розвинений, чітко виражений, виявляється часто
2	Показник помітно виражений, але виявляється не постійно, хоча відхилень у негативний бік не спостерігається
1	Показник виражений, але виявляється обмежено та неефективно

Отже, визначені критерії та показники свідчать про те, що кожний із компонентів сформованості професійної надійності майбутнього офіцера-прикордонника є об'єктом, який діагностується та лише умовно виділений у цілісному процесі її формування. У сукупності критерії та їх показники характеризують сформованість професійної надійності майбутнього офіцера-прикордонника як процес, що можна і необхідно цілеспрямовано організовувати, управляти та при цьому прагнути досягнення результатів.

Під час проведення формувального етапу експерименту порівняння його результатів у контрольній й експериментальній групах

виконувалось окремо за кожним із критеріїв, а також за інтегральним показником ефективності K_{ef} , середнім зваженим на сукупності цих критеріїв.

Для виявлення загального стану сформованості професійної надійності курсантів було визначено кількість тих, які відповідають рівням її сформованості в експериментальній та контрольній групах до початку формувального етапу експерименту та порівняли їх результати. Одержані результати представлено у табл. 2, 3.

Упродовж цього етапу експериментальної роботи було також розроблено шкалу допущення, яка ґрунтується на думці експертів. З метою визначення кількісних оцінок сформованості, спираючись на результати експертної оцінки фахівців, була запропонована єдина шкала оцінок сформованості професійної надійності

високий рівень – від 70 % до 100 % правильних відповідей;

середній рівень – нижче 70 % правильних відповідей;

низький рівень – нижче 50 % правильних відповідей.

Таблиця 2

Узагальнена характеристика сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників контрольної групи на початку формувального експерименту (абсолютне/відносне значення)

Критерії	Рівні сформованості професійної надійності					
	Високий		Середній		низький	
	абсол.	у %	абсол.	у %	абсол.	у %
Ціннісно-особистісний	13	12,9	45	44,6	43	42,6
Мотиваційно-функціональний	14	13,9	39	38,6	48	47,5
Діяльнісно-рефлексивний	14	13,9	43	42,6	44	43,6
Середнє зважене		13,5		41,9		44,6

У табл. 2 показано розподіли майбутніх офіцерів-прикордонників контрольної групи за рівнями сформованості професійної надійності

за сукупністю критеріїв, що розглядається, на початку експерименту (перший зріз).

У табл. 3 показано розподіли майбутніх офіцерів-прикордонників експериментальної групи за рівнями сформованості професійної надійності за сукупністю критеріїв, що розглядається, на початку експерименту.

Таблиця 3

Узагальнена характеристика сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників експериментальної групи на початку формувального експерименту (абсолютне/відносне значення)

Критерії	Рівні сформованості професійної надійності					
	Високий		Середній		Низький	
	абсол.	у %	абсол.	у %	абсол.	у %
Ціннісно-особистісний	10	10,9	40	43,5	42	45,7
Мотиваційно-функціональний	12	13,0	38	41,3	42	45,7
Діяльнісно-рефлексивний	12	13,0	43	46,7	37	40,2
Середнє зважене		12,3		43,8		43,8

Дані щодо складу експериментальної і контрольної груп, а також щодо охоплення експериментальною роботою репрезентативної частини майбутніх офіцерів-прикордонників свідчать, що показники експериментальної і контрольної груп на початковому етапі експерименту досить однорідні, що дозволяє зробити висновок про можливість забезпечення необхідної чистоти дослідження.

На заключному етапі педагогічного експерименту здійснювалося опрацювання отриманих результатів. Проводилось їх узагальнення, систематизація і теоретичний аналіз, співставлення з результатами, отриманими за допомогою інших емпіричних та теоретичних методів дослідження. На цьому ж етапі відбувався опис результатів, доведення їх до учасників, упровадження педагогічних умов формування

професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процес фахової підготовки.

Результати формувального етапу експерименту (табл. 4, 5) свідчать, що в експериментальній групі отримані більш високі результати за обраними критеріями та показниками, що підтверджує ефективність дослідно-експериментальної роботи.

Таблиця 4

Узагальнена характеристика сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників контрольної групи на наприкінці формувального експерименту (абсолютне/відносне значення)

Критерії	Рівні сформованості професійної надійності					
	Високий		Середній		Низький	
	абсол.	у %	абсол.	у %	абсол.	у %
Ціннісно-особистісний	16	15,8	47	46,5	38	37,6
Мотиваційно-функціональний	15	14,7	42	41,2	45	44,1
Діяльнісно-рефлексивний	16	15,7	50	49,0	36	35,3
Середнє зважене		15,4	46,3	45,6	39,7	39,0

Отже, результати експерименту, зокрема аналіз ефективності застосування визначених педагогічних умов в освітньому процесі вищого військового навчального закладу дозволяють зробити такі висновки:

загалом відбулися якісні зміни в експериментальній і контрольній групах, але суттєвими є зміни в експериментальній групі, на відміну від контрольної, де зміни йшли природним чином;

сформованість професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників в експериментальній групі зумовлена: спрямованістю змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; прове-

денням моніторингу сформованості професійної надійності на основі створення інституту позаштатних інспекторів з доброчесності; застосуванням активних методів для формування професійної надійності курсантів у процесі фахової підготовки; підготовкою науково-педагогічного складу до формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників;

зміни, що відбулися серед представників експериментальної групи, найбільшою мірою свідчать про високий рівень формування професійної надійності курсантів, у процес фахової підготовки яких були впроваджені відповідні педагогічні умови.

Таблиця 5

Узагальнена характеристика сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників експериментальної групи наприкінці формувального експерименту (абсолютне/відносне значення)

Критерії	Рівні сформованості професійної надійності					
	Високий		Середній		низький	
	абсол.	у %	абсол.	у %	абсол.	у %
Ціннісно-особистісний	24	26,1	49	53,3	19	20,7
Мотиваційно-функціональний	21	22,8	49	53,3	22	23,9
Діяльнісно-рефлексивний	22	23,9	56	60,9	14	15,2
Середнє зважене		24,3		55,8		19,9

Висновки. Отже, аналіз результатів експериментального дослідження свідчить про ефективність розроблених і впроваджених в освітній процес НАДПСУ педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки та підтверджує гіпотезу дослідження емпіричним шляхом.

Експеримент свідчить про достатній ступінь їх придатності для практичного застосування в освітньому процесі ВВНЗ.

Перспективу подальших наукових пошуків проблеми становить розроблення методичних рекомендацій керівному та науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки; створення сучасного інформаційного забезпечення організації цього процесу; вивчення досвіду формування професійної надійності персоналу органів охорони кордонів зарубіжних країн.

Список використаної літератури

1. Сідаш В. В. Чинники професійної надійності військовослужбовців, від яких залежить рівень бойової підготовки, та способи її діагностики / Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил // В. В. Сідаш. – Вип. 2(24). – 2010, С. 162–164.
2. Лещенко Г. А. Теоретичні і методичні засади формування професійної надійності фахівців з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / Лещенко Геннадій Анатолійович. – Кіровоград, 2015. – 492 с.
3. Гаркавцев Є. І. Педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх працівників органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. І. Гаюковцев. – Харків, 2015. – 292 с.
4. Малеев Д. Сутність професійної надійності у діяльності особистості працівника ОВС / Д. Малеев // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2010. – Вип. 7.
5. Гащук В. А. До питання забезпечення професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників як педагогічної умови їх деонтологічної підготовки / В. А. Гащук // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 10 грудня 2015 р.) / Нац. академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. – С. 248–249.
6. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2004. – 376 с.
7. Діденко О. В. Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : монографія / О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. – 476 с.

8. Іщенко Д. В. Теорія і практика виховання слухачів вищих військових навчальних закладів у процесі навчання : дис. ... д-ра пед. наук / Д. В. Іщенко. – Хмельницький, 1999. – 426 с.

9. Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія / В. Мірошніченко. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 376 с.

10. Ставицький О. М. Системний підхід до процесу формування професіоналізму майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійного виховання / О. М. Ставицький // Збірник наукових праць № 57. Серія: Педагогічні та психологічні науки / Державна прикордонна служба України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 86–90.

11. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія / О. В. Торічний. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2012. – 536 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Мірошніченко В. І.

Сердюк С. І. Аналіз результатів опытно-експериментальної роботи по формуванню професійної надійності майбутніх офіцерів-пограничників в процесі професійної підготовки

В статті проведено аналіз результатів експериментального етапу дослідження формування професійної надійності майбутніх офіцерів-пограничників в процесі професійної підготовки.

Обрацається внимание на сравнение результатов в контрольной и экспериментальной группах отдельно по каждому критерию, а также по их совокупности. Анализ результатов экспериментального исследования свидетельствует об эффективности разработанных и внедренных в образовательный процесс НАДПСУ педагогических условий формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки и подтверждает гипотезу исследования эмпирическим путем.

Автор приходит к выводу, что предложенные им педагогические условия формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки являются эффективными и позволяют оптимизировать этот процесс.

Ключевые слова: *экспериментальное исследование, будущие офицеры-пограничники, сформированность профессиональной надежности, критерии, педагогические условия.*

Serdyuk S. Analysis of Research and Experimental Work Results on the Formation the Professional Reliability of Future Officers-Border Guards in the Process of Professional Training

The author analyzes the results of the experimental stage of the study of the formation of professional reliability of future officers-border guards in the process of professional training.

Attention is drawn to comparing the results in the control and experimental groups separately for each criterion, as well as their totality.

The analysis of the results of experimental research testifies to the effectiveness of the developed and implemented in the educational process of the higher military educational institution pedagogical conditions for the formation of professional reliability of future officers-border guards in the process of professional training and confirms the hypothesis of the study empirically.

The author concludes that in general, there were qualitative changes in the experimental and control groups, but changes were significant in the experimental group, unlike the control, where the changes proceeded naturally;

the formation of the professional reliability of future border guards officers in the experimental group is conditioned by: the focus of the content of the educational process of the higher military educational institution on the formation of the professional reliability of the students in accordance with modern challenges and threats to operational and service activities;

conducting monitoring of the formation of professional reliability on the basis of the establishment of the Institute of Freelance Inspectors of Integrity; application of active methods for formation of professional re-

liability of cadets in the process of professional training; preparing the scientific and pedagogical staff to form the professional reliability of future officers-border guards;

the changes that have taken place among the representatives of the experimental group, show the highest degree of the formation of the professional reliability of the students, in the process of professional training which have been implemented the appropriate pedagogical conditions;

the proposed pedagogical conditions for the formation of professional reliability of future officers-border guards in the process of professional training are effective and allow to optimize the process.

Keywords: *experimental research, future officers-border guards, formation of professional reliability, criteria, pedagogical conditions.*